

DOSSIER - LA REVOLUCIÓ DELS CLAVELLS: PERSPECTIVES I LLEGATS

Introducció: estudiar la Revolució d'Abril, 50 anys després

Filipe Guimarães da Silva, Pedro Marques Gomes

A primera hora del 25 d'abril de 1974, a Lisboa, la Policia de Seguretat Pública es posa a les ordres del capità Fernando Salgueiro Maia, un dels oficials que va liderar la Revolució dels Clavells. Fotografia: Alfredo Cunha (via Fundació Mário Soares i Maria Barroso)

El 25 d'abril de 1974, el Moviment de les Forces Armades (MFA) va ocupar llocs estratègics de la ciutat de Lisboa i va donar un cop d'estat que, en menys de 24 hores, va enderrocar la llarga dictadura portuguesa. La població, que seguia els esdeveniments a través dels comunicats de l'MFA emesos per la ràdio, va sortir al carrer per unir-se ràpidament als militars i va celebrar amb eufòria l'èxit de l'operació Final del Règim i la conquesta de la llibertat.

Portugal era llavors un país "anacrònic", com recorda l'historiador António Reis. Condemnat per les Nacions Unides, la guerra a l'Àfrica contra els moviments d'alliberament es prolongava des del 1961 i accentuava l'aïllament internacional del país. "La més antiga de les tres últimes dictadures de l'Europa no comunista veia com la seva economia depenia cada vegada més dels mercats europeus", a la qual cosa s'afegia "una dinàmica social difícilment compatible amb el tradicionalisme conservador d'unes institucions rígidament autoritàries i repressives". [1] El 25 d'abril i el procés revolucionari que el va seguir van significar una profunda ruptura amb aquesta realitat.

Precursor de la “tercera onada” de democratització, [2] Portugal ha suscitat un especial interès en els cercles acadèmics, sobretot des d’una perspectiva comparada: després de 48 anys de dictadura, la transició portuguesa es va produir mitjançant una ruptura. Diversos estudis han mirat d’analitzar les condicions estructurals i el paper dels diferents actors per explicar els processos de transició de règim. António Costa Pinto destaca aquest aspecte quan afirma: “Si l’enderrocament de l’Estado Novo va formar part d’un cicle en què es van eliminar les dictadures del sud d’Europa, el ‘període revolucionari’ va tenir unes característiques específiques que van definir la naturalesa mateixa del moviment de ‘desfeixistització’ portuguès.” [3]

Amb motiu de la commemoració del cinquantè aniversari de la Revolució portuguesa de 1974-1975, presentem, dins d’aquest monogràfic de la Revista IDEES, un dossier especial amb vuit reflexions que, des de diferents perspectives i amb una dimensió internacional, proporcionen eines analítiques i ens ajuden a comprendre millor el procés revolucionari, els seus actors i llegats principals. Els temes abordats inclouen el context internacional i geopolític de la Revolució ([Ana Mónica Fonseca](#), [Irene Flunser Pimentel](#), [Rafael Duran Muñoz](#)), el seu impacte internacional ([Gabriel Magalhães](#), [Pedro Ponte e Sousa](#)), el comportament electoral i les actituds polítiques durant les primeres eleccions lliures ([José Santana Pereira](#) i [Filipa Raimundo](#)), l’acció diplomàtica de Mário Soares durant la Revolució ([Pedro Marques Gomes](#)) i els llegats de la transició cap a la democràcia ([António Costa Pinto](#)).

Les democràcies s’enfronten avui a reptes complexos. L’últim *Democracy Report*, del 2024, elaborat per l’Institut V-Dem, [4] dibuixa un panorama global de marcada erosió de la democràcia, juntament amb una tendència dominant cap a l’autocratització: (i) el nivell de democràcia del ciutadà mitjà del món ha caigut el 2023 a nivells del 1985; (ii) el 71% de la població mundial viu en autocràcies, i (iii) el nivell de democràcia mesurat en funció de la mida relativa de l’economia està per sota del nivell registrat el 1973, abans de la Revolució portuguesa.

Més de 60 països celebraran eleccions nacionals al llarg de 2024 i a gairebé la meitat els nivells de democràcia han empitjorat. [5] La reflexió sobre els reptes als quals s’enfronten avui les democràcies, tal com proposa aquest número de la revista IDEES, és inseparable de la comprensió del seu passat i, en particular, de les dinàmiques que van marcar els processos de democratització i posterior erosió o autocratització.

REFERÈNCIES

- 1 — Reis, A. (1994). “Introdução”. A: Reis, A. (dir.). *Portugal: 20 anos de Democracia*. Lisboa: Círculo de Leitores, p. 8.
- 2 — Huntington, S. P. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late 20th Century*. University of Oklahoma Press.
- 3 — Pinto, A. C. (1999). “Saneamentos Políticos e Movimentos Radicais de Direita na Transição para a Democracia, 1974-1976”. A: *Portugal e a Transição para a Democracia (1974-1976)*. Lisboa: Fundação Mário Soares e IHC/NOVA-FCSH, p. 29.

- 4 — Nord, M.; Lundstedt, M.; Altman, D.; Angiolillo, F.; Borella, C.; Fernandes, T.; Gastaldi, L.; Good God, A.; Natsika, N.; Lindberg; S. I. (2024). *Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot*. Göteborg: Institut V-Dem, Universitat de Göteborg.
- 5 — Nord, M., et al. (2024). *Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot*.

Filipe Guimarães da Silva

Filipe Guimarães da Silva és director executiu de la Fundació Mário Soares i Maria Barroso. Ha liderat equips i estudis superiors, ciència i innovació tant a nivell de recerca com en el context de polítiques públiques i govern. Va ser assessor i cap de gabinet del ministre portuguès de Ciència, Tecnologia i Educació Superior (2016-2018), gestionant diverses agendes polítiques, com ara la política nacional de ciència oberta i les infraestructures de recerca. És llicenciat en Llengües i Relacions Internacionals per la Universidade do Porto i Màster en Història Contemporània per NOVA FCSH, amb una tesi sobre la nacionalització de la indústria cervesera durant la Revolució Portuguesa de 1974. És doctorand a la ISCTE-IUL, i treballa en polítiques públiques en estudis superiors. És col·laborador del Memory for All Programme, i treballa i publica sobre història social i econòmica, indústria i la revolució portuguesa.

Pedro Marques Gomes

Pedro Marques Gomes és doctor en Història Contemporània per l'Escola de Ciències Socials i Humanes de la Universitat NOVA de Lisboa (NOVA FCSH). És investigador de la Fundació Mário Soares i Maria Barroso i professor convidat a NOVA FCSH i a l'Escola d'Estudis de Comunicació i Mitjans de Comunicació del Politècnic de Lisboa. És autor d'*Os Saneamentos Políticos no Diário de Notícias no Verão Quente de 1975* (Alêtheia, 2014), *Breve História do Partido Socialista* (Público/100Folhas, 2019) i *A Imprensa na Revolução: Os Novos Jornais e as Lutas Políticas de 1975* (INCM, 2021). Actualment, és membre del consell editorial i investigador del projecte "The complete works of Mário Soares". Les seves principals àrees de recerca són la història del procés revolucionari portuguès (1974-1975), amb especial èmfasi en el Partit Socialista i la figura de Mário Soares, i la història dels mitjans de comunicació.